

ДУХОВНО-МОРАЛЬНА ПІДГОТОВКА МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ

У статті проаналізовано позиції давніх філософів щодо проблеми сім'ї, ролі жінки та чоловіка. Акцентується увага на духовно-моральному аспекті підготовки молоді до сімейного життя та важливості формування у майбутнього подружжя моральних якостей, наявність яких сприятиме створенню щасливої сім'ї.

Ключові слова: сім'я, молодь, духовно-моральні якості, щастя, діти.

В статье проанализировано взгляды древних философов относительно проблемы семьи, роли женщины и мужчины в ней. Акцентируется внимание на духовно-нравственной стороне подготовки молодежи к семейной жизни, а также важности формирования у будущих супругов нравственных качеств, наличие которых будет способствовать созданию счастливой семьи.

Ключевые слова: семья, молодежь, духовно-нравственные качества, счастье, дети.

The article deals with the opinions of ancient philosophers on the problem of family, roles of a woman and man in it. The attention is concentrated on the moral and spiritual side of the preparation of youth to family life, and also on the importance of formation of moral qualities, which will be helpful for a future couple in creating a happy family.

Key words: family, youth, moral and spiritual qualities, happiness, children.

З давніх давен існування людини як розумної істоти була, є та буде поставати проблема підготовки молоді до створення власної сім'ї, розглядалася протягом тисячоліть ученими, починаючи з філософів античності. Основна мета полягала у розкритті сутності людського існування, вихованні людини з визначеними якостями та досягнення нею щастя. Особливою уваги давні філософи надавали проблемі духовно-моральної підготовки молоді до сімейного життя як умови створення щасливої сім'ї у майбутньому.

Пошук шляхів удосконалення системи сімейного виховання молоді в умовах вищої школи потребує звернення до аналізу філософської думки. На наш погляд, аналіз праць філософів Конфуція, Демокрита, Сократа, Платона та Аристотеля, крізь призму сучасності, дозволить побудувати теоретико-методологічну основу дослідження проблеми сім'ї та шлюбу і окреслити педагогічні умови підготовки студентської молоді до сімейного життя.

На сучасному етапі в педагогіці залишається недостатньо дослідженим аспект підготовки молоді до створення сім'ї на духовно-моральних засадах.

Мета статті. Проаналізувати праці давніх філософів, які розглядали проблему духовно-моральної підготовки молоді до самостійного життя, зокрема сімейного.

Цікавими для нашого дослідження є праці давньокитайського філософа та мислителя Конфуція. Його вчення вплинуло не тільки на філософію Китаю та Східної Азії, але й на весь світ, ставши основою філософської системи, названої конфуціанською. У своїй книзі «Лунь Юй» Конфуцій розкриває п'ять постійностей благородної людини. Першою є «*жень*» – людинолюбство. Філософ пише, що людина має керуватись співчуттям та любов'ю до людей, адже саме це відрізняє її від тварин. Щодо стосунків батьків та дітей, філософ наголошує: «Слугуй своїм батькам, м'яко вмовляй їх. Якщо бачиш, що вони незгодні, знов прояви пошану та не йди проти їх волі. Втомившись, не ображайся на них» [4, с. 25]. Мудрець наполягає не тільки на ввічливому ставленні до батьків, але й просить бути милосердними та м'якими, навіть якщо батьки роблять помилки.

Наступною постійністю благородної людини є «*І*» – справедливість. Конфуцій стверджує, що слід шанувати батьків за те, що вони виховували тебе. Третьою постійністю є «*Лі*» – ритуал; мислитель закликає дотримуватись церемоній та обрядів, а також виказувати пошану не тільки батькам, але й правителю. Четвертою постійністю є «*Чжи*» – мудрість. Конфуцій каже, що треба вміти поглянути на свої дії та помилки збоку. Це стосується й сімейного життя. Перш, ніж зробити щось, треба продумати свої дії наперед: що станеться через той чи той вчинок, чи корисним це буде для сім'ї. Виходячи із вчення філософа, навіть якщо поганий вчинок вже зроблено, не треба наполягати на своєму, треба вміти зупинитись та зробити все, щоб уладнати ситуацію. На нашу думку, це передовсім стосується конфліктів у сім'ї.

Останньою постійністю є «*Синь*» – добрий намір. Конфуцій каже, що людина має бути щирою, відвертою та сумлінною. Таким чином, ми бачимо, що учений звертається до людського серця, тобто до моральних засад особистості. Він розмірковує так: якщо людина буде вдосконалювати свою доброчесність, регулювати сімейні стосунки, тоді й у державі пануватиме спокій та порядок. Саме у чеснотах філософ убаचाє основу створення порядку та досягнення мира у світі.

Певний інтерес викликають у нас роботи давньогрецького філософа Демокрита. Праці мислителя не мають чіткої, логічної системи – його думки дійшли до нас у вигляді окремих афоризмів, але поміж них можемо знайти корисні. Наприклад, говорячи про правильне ставлення до друзів та родичів, Демокрит стверджує: «У житті краще бути коханим, ніж викликати жах: адже той, кого бояться, сам усіх

боїться» [3, с. 367]. Мислитель наголошує на тому, що у сім'ї має панувати не влада та страх перед одним її членом, а кохання та повага. Він також пише: «Однодумність створює дружбу» [3, с. 367]. Ми не можемо не погодитися з цією думкою, адже дружба між чоловіком та жінкою у шлюбі є однією зі складових культури почуттів, а її наявність у подружжя – запорукою щасливого життя.

Філософ також розмірковує над вихованням дітей. Він наполягає на тому, що дітей треба залучати до праці, виховувати їхні моральні та духовні якості: «Більше людей є гарними завдяки вправі, ніж від природи» [3, с. 368]. Мислитель переконаний, що люди стають добродішними більшою мірою завдяки вихованню, ніж від природи, і в цьому велике значення відіграють батьки.

Поряд із роздумами про сім'ю та виховання дітей ми знаходимо зовсім інші думки Демокрита. Він зауважує, що шлюб та народження дітей пов'язані з багатьма неприємностями та відволікають від важливіших занять. Філософ пише: «Якщо у людини є бажання мати дитину, то краще взяти її у кого-небудь зі своїх друзів. Оскільки є змога вибрати її за бажанням, дитина буде тією, якої прагнеш. Усиновлення дитини має перевагу вибору. Якщо народити свою дитину, то це пов'язано з багатьма неприємностями, адже у такому випадку доведеться вдовольнитися тим, якою вона народиться» [3, с. 371]. На нашу думку, наведений вислів Демокрита повністю суперечить ролі батьків. Дітей, як і батьків, не обирають. Наше покликання – виховання гідних та добропорядних громадян. Демокрит пропонує обирати легкий шлях – усиновлення. Але тут виникає питання: якщо кожен буде думати як Демокрит, то хто ж буде народжувати дітей? Гадаємо, сім'я починається з дітей, це її дійсне призначення як соціального інституту. Тому ми не можемо припустити, щоб у людей було аналогічне розуміння проблеми.

Великий давньогрецький філософ Сократ розмірковує про високі моральні якості людини, вживаючи термін «areté», що перекладається як добродішність. Як ми вже зазначали, тільки та сім'я буде щасливим підґрунтям суспільства, коли в ній пануватиме справедливість, пошана та організованість. Високо оцінюючи моральні якості людини, греки вживали слово «kalokagathia», що позначало моральну (бездоганну чесність, порядність та доброту) та фізичну досконалість. Так, однією з найважливіших якостей, необхідних людині для побудови сім'ї та гарних стосунків, Сократ вважав розважливість і мудрість. На його думку, саме завдяки таким якостям «... і дім під нашим керівництвом добре б управлявся, і держава й усе інше, що підвладно розважливості» [2, с. 102].

Цікавими в аспекті нашого дослідження є праці учня Сократа – Платона. Так, у «Законах» він пише: «Після того як чоловік, який досяг двадцятип'ятирічного віку, побачить наречених, а вони – його, нехай він обере за бажанням жінку та переконається, що вона варта народжувати та виховувати дітей, і тоді нехай одружується – не пізніше тридцяти п'яти років» [5, с. 249]. Як бачимо, по-перше, філософ доводить, що людина має досягти 25 років, перш ніж одружуватись. Тобто, має бути готовою як морально, так і матеріально до створення сім'ї. По-друге, на думку філософа, сім'я передбачає народження та виховання дітей, адже сім'я без дітей – це дерево, яке не приносить плодів, тому не залишає після себе нічого. Адже задля здоров'я суспільства, в сім'ї має народжуватись хоча б двоє дітей. Далі Платон пише: «Але якщо хтось не буде підкорятися добровільно, буде поводитись як іноземець, непричетний даній державі, та не одружиться по досягненні тридцятип'ятирічного віку, він буде щороку сплачувати пеню...» [5, с. 250]. Тобто ми можемо зробити висновок, що держава здатна зробити усе задля створення сім'ї та народження дітей. З одного боку, це неправильно змушувати людей одружуватись, коли вони або ж не готові до цього морально та матеріально, або ж просто не мають бажання. Але, з іншого боку, що буде з країною та всім світом, якщо кожен буде думати лише про себе? Що станеться з населенням, якщо люди не будуть народжувати дітей? Сім'я – це клітина суспільства. Здоров'я, міцність та духовність сімей – запорука успішного розвитку держави. [5, с. 261].

Паралельно мислитель розмірковує над місцем жінки в сім'ї: «Жінки ж, хоч і не працюють над прядінням вовни, повинні плести життя; де вони посідають середину в піклуванні про господарство й виховання дітей...» [5, с. 285]. Тож, Платон наголошує на тому, що жінка має оберігати домашнє вогнище, піклуватись про сім'ю. На думку філософа, не можна припустити, щоб жінка марнотратно витратила час та віддавалась мстості. Далі філософ додає: дбаючи про чоловіка, жінка зміцнює державу.

До того ж, Платон опікувався моральним аспектом шлюбу, оскільки важливо, щоб сім'я створювалась на основі взаємної згоди, поваги та кохання.

Мислитель продовжив міркування Платона про місце та роль жінки й дітей у сім'ї. Він вважав, що від природи чоловік має більше здібностей до керування, ніж жінка. Тож, у своїй праці «Політика» Аристотель пише: «Владу чоловіка над жінкою можна порівняти із владою політичного діяча, владу батька над дітьми – з владою царя. Адже чоловік за своєю природою більш покликаний до керівництва, ніж жінка...» [1, с. 53]. Філософ наголошував на тому, що літній чоловік, здатний керувати родиною краще, ніж людина молода та незріла. З одного боку, це гарно, що чоловік піклується про добробут та матеріальний стан сім'ї. Але з іншого боку «... коли одні панують, а інші підкоряються, все ж таки є прагнення розмежувати їх у зовнішньому вигляді, речах та у знаках пошани» [1, с. 54]. Отже, виходячи із міркувань філософа, жінка має підкорятись чоловіку. А чи може бути щасливою сім'я, у якій один повністю підкоряється іншому? Чи можна назвати це справжнім коханням? На нашу думку, тільки та сім'я може бути щасливою, коли в ній панує рівність та взаємопідтримка. Незважаючи на таке ставлення до жінки, Аристотель зазначає, що «влада батька над дітьми може бути порівняна з владою царя: батько володарує над дітьми завдяки любові до них...» [1, с. 54]. Тобто, хоча у сім'ї проводиться межа між місцем батька, матері та дітей, філософ наголошує на пріоритетності любові.

У своїй праці Аристотель пропонує деякі правила та рекомендації щодо одруження та створення сім'ї. Він пише, що люди повинні підходити один одному за віком; бути здатними народжувати дітей. Мислитель

наголошує на тому, що не можна припускати великої різниці у віці між дітьми та батьками. Адже, якщо різниця завелика, то для старого батька є непотрібною вдячність дітей, а якщо різниця замала – діти, майже як ровесники своїх батьків, відчувають до них недостатньо пошани.

За переконанням мислителя, не треба одружуватись у ранньому віці, адже «у тих державах, де розповсюджені ранні шлюби, люди слабкі та низькорослі» [1, с. 248]. За переконаннями філософа, одним із призначень сім'ї має бути забезпечення держави фізично сильними та духовно вихованими дітьми. Лише із такими нащадками держава може бути спроможна захистити себе, розвиватись та крокувати у майбутнє.

Далі філософ розмірковує над вихованням дітей. І це не дивно, адже діти – це наше майбутнє. Піклуючись про їхнє фізичне та моральне здоров'я, люди не тільки виконують батьківське призначення, а й роблять унесок у майбутнє країни. Аристотель вважав, що одразу ж після народження дитини треба загартовувати її, слідкувати за її харчуванням та режимом. «Взагалі до всього, до чого тільки можна залучати дитину, краще починати від народження й робити це поступово» [1, с. 251].

Отже, незважаючи на те, що виокремленим ідеям філософів понад два тисячоліття, вони сповнені мудрості, яку має черпати людина, що хоче бути щасливою. На нашу думку, провідною складовою щастя людини є наявність у неї міцної сім'ї, в якій панує любов та злагода між подружжям та їх дітьми. Тому не слід нехтувати філософськими ідеями стосовно підготовки молоді до сімейного життя. З урахуванням сучасного розвитку суспільства доцільне їх використання у побудові цілісної системи сімейного виховання студентів вишів.

Тому перспективою нашого дослідження буде визначення організаційно-педагогічних умов підготовки студентської молоді до сімейного життя на духовно-моральних засадах.

Література

1. Аристотель. Политика. Афинская політика / Предисл. Е. И. Темнова. – М. : Мысль, 1997. – 458 с.
2. Кесиди Ф. Х. Сократ. / Ф. Х. Кесиди – 2-е доп. изд. – М. : Мысль, 1988. – 220 с.
3. Лурье С. Я. Демокрит. Тексты. Перевод. Исследования. / С. Я. Лурье – Л. : Наука, 1970. – 664 с.
4. Переломов Л. С. Конфуций: «Лунь юй». – М. : Восточная литература РАН, 1998. – 588 с.
5. Платон. Сочинения в 3-х т. / Под общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса. пер. с древнегр. – Т. 3, Ч. 2. – М. : Мысль, 1972. – 678 с.